

Міністерство культури та інформаційної політики

Міністерство освіти та науки

Львівська національна музична академія імені М. В. Лисенка

Факультет фортепіано, джазу та популярної музики

Кафедра спеціального фортепіано

Постайчук Дарина Андріївна

Фортепіанні поеми-легенди ор.12 Віктора Косенка

Спеціальність 025 – Музичне мистецтво

Профілізація – Фортепіано

Бакалаврська робота

Науковий керівник:

доцент кафедри спеціалізованого фортепіано

Драган Мирослав Тарасович

Рецензент :

професор кафедри спеціалізованого фортепіано,

народна артистка України

Рапіга Оксана Михайлівна

Львів – 2022

Зміст

Вступ.....	3
Розділ I. Огляд життєтворчості Віктора Косенка.....	5
1.1 Загальна характеристика творчого доробку.....	5
1.2 Специфіка фортепіанної спадщини та її місце в українській музичній культурі.....	9
Розділ 2. Поєми-легенди ор. 12 в контексті фортепіанної творчості В.Косенка.....	14
2.1 Жанр поеми-легенди в творчості композитора.....	14
2.2 Композиційно-виконавський аналіз поем-легенд ор.12 та особливості їх виконавської інтерпретації.....	15
2.2.1 Поема-легенда e-moll, ор.12	19
2.2.2 Поема- легенда es-moll, ор.12	22
Висновки.....	24
Список використаних джерел.....	25

Вступ

Актуальність. Композитор-піаніст Віктор Косенко, поруч з Василем Барвінським, належить до тих трагічних постатей української музичної культури ХХ століття, яким довелося творити в умовах тоталітарного радянського суспільства. Його творчість ще донедавна була мало вивченою теоретичним музикознавством. В останні роки з'явилося чимало ґрунтовних теоретичних досліджень, присвячених фортепіанній творчості митця (Б. Фільц, Т. Булат, О. Олійник, А. Кравченко, Ю. Вахнар'єв та ін.). Що стосується інтерпретації його фортепіанних творів, то в цій галузі існує певна прогалина, яку необхідно заповнювати.

Актуальність обраної теми полягає в недостатній вивченості виконавським музикознавством його фортепіанних творів, зокрема поем-легенд. На сьогодні не існує праць, які б стосувалися інтерпретації двох поем-легенд ор. 12, створених композитором. А між тим це – відомі та часто виконувані твори українського фортепіанного репертуару, які потребують більш прискіпливого розгляду.

Об'єктом дослідження стала фортепіанна творчість В. Косенка.

Предметом дослідження – поеми-легенди ор. 12 композитора, їх драматургія та образно-поетичний світ.

Мета роботи – дослідити функціонування жанру поеми-легенди в фортепіанній творчості В. Косенка з позицій виконавської інтерпретації.

Відповідно до мети у роботі поставлено **такі завдання:**

- 1) розглянути творчість В. Косенка під оглядом стильових тенденції його епохи, охарактеризувати місце митця в українській музичній культурі;
- 2) проаналізувати функціонування жанру поеми-легенди у фортепіанній творчості композитора;

- 3) проаналізувати композицію та драматургію обох поем-легенд ор.12;
- 4) здійснити виконавсько-інтерпретаційний аналіз поем-легенд ор.12 крізь призму сучасного виконавства.

Методологічну базу бакалаврської роботи забезпечує комплексне застосування *історичного* – для характеристики фортепіанної музики композитора, *теоретично-аналітичного* – для здійснення аналізу драматургії творів поемного жанру В.Косенка, *музично-виконавського* методів аналізу – для проведення виконавсько-інтерпретаційної характеристики згаданих творів.

Теоретичною базою роботи слугували музикознавчі праці, зокрема з історії фортепіанного мистецтва (Н. Кашкадамова, М. Гордійчук), біографічної та мемуарної літератури, присвяченої В. Косенкові (О.Іванова, В. Довженко, А.В.Косенко), статті та дисертаційні праці, присвячені фортепіанній творчості митця (О. Олійник, Л. Свірідовська, В. Даценко).

Наукова новизна роботи полягає у вперше здійсненому аналізі художньо-композиційних особливостей жанру поеми-легенди у творчості митця, розглянутих крізь призму виконавської інтерпретації двох поем-легенд ор.12.

Робота складається зі вступу, двох розділів, що містять нотні приклади, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи – 31 сторінка.

Розділ I. Огляд життєтворчості Віктора Косенка

1.1 Загальна характеристика творчого доробку і мово-стилю.

Віктор Косенко (1896–1938) – видатний український композитор першої половини ХХ століття. Своє коротке життя він присвятив музичному мистецтву – композиторській, концертній та педагогічній діяльності. З дитинства, яке пройшло у Варшаві¹, Віктор виявляв задатки вундеркінда, займаючись у професорів Варшавської консерваторії. Роки навчання у Петроградській консерваторії (1914–1918) (клас композиції – Н.А. Соколов, фортепіано – І.С. Миклашевська) залишили відбиток академічних тенденцій у тогочасній російській культурі, які активно пропагувалися професорами консерваторії, що відкидали модернізм (О. Глазунов, С. Танєєв). Крім цього, стиль Косенка формувався під впливом художніх засад пізнього романтизму та неокласичних тенденцій. Академізм в творчості раннього стилю композитора виявлявся не в пошуках нових яскравих засобів виразності, а в прагненні втілити й застосувати вже перевірені часом класико-романтичні прийоми до втілення нового змісту. Тому у своїй творчості він тяжів до музики романтиків та своїх сучасників – Ф.Шопена, М.Лисенка, С.Рахманінова, О.Скрябіна. При цьому композитор виробив свій власний оригінальний стиль, упізнаваний всіма шанувальниками його мистецтва.

У 23-річному віці, після завершення Першої Світової війни родина композитора переїжджає на постійне проживання в Україну, адже батьки були українцями: мама – Леопольда Йосипівна – родом із Житомира, а батько – Степан Семенович Косенко – з Новоград-Волинського (Звягель). Від 1919 року В.С. Косенко працює і творить в Україні, де проминули

¹ Його батько обіймав посаду Намісника

найкращі та найплідніші роки його життя. Ранній період творчості митця пов'язаний із Житомиром (1919–1929), де з 1918 року він викладав у Музичному технікумі, граючи у складі розмаїтих камерно-інструментальних та вокальних ансамблів та як музичний акомпаніатор німого кіна. Тут, замолоду композитор створив високохудожні зразки камерної інструментальної музики, в яких проявляється не тільки ознаки музичного академізму, але й перші паростки оригінального авторського стилю. За глибиною й виразністю, мелодизмом та глибиною ліричних образів, досконалістю та віртуозністю фортепіанної партії твори В. Косенка не поступаються композиціям інших видатних європейських композиторів, зокрема композиторів-піаністів (Шопен, Ліст, Лисенко, Рахманінов) вражаючи глибиною відтворення національного характеру в музиці. У творчості раннього періоду відчуваються впливи Шопена, Ліста, Лисенка, Вагнера, Рахманінова, Дебюссі (вокальні твори). Саме в ранній період творчості композитор багато уваги приділяє жанру сонати (віолончельна, скрипкова та альтова сонати). А також типово романтичному поемному жанру, створивши шість фортепіанних поем (1915–1921) та дві поеми-легенди (1921).

Другий період життєтворчості митця пов'язаний з Києвом, його роботою в Музично-драматичному інституті, заснованому Миколою Лисенком. У цьому закладі В.Косенко викладав з 1929 по 1934 роки (з 1932 – на посаді професора відділу фортепіано), у 1934–1937 роках композитор працював у Київській державній консерваторії.

Другий період творчості – період формування зрілого стилю, в цей час з'являються масштабні твори – симфонічні твори «Героїчна увертюра», «Молдавська поема» та Фортепіанний концерт (1937).

Пізні твори В. Косенка викликають найщиріші людські почуття. Їх натхненність, виразність зближує її з найкращими зразками світової музичної класики.

Широчінь творчих пошуків В. Косенка є вражаючою. За своє коротке життя (41 рік!) він написав близько 240 творів, залишивши помітний слід у різних жанрах творчості. Це твори для симфонічного оркестру («Героїчна увертюра» 1932, «Молдавська поема»), для камерного ансамблю (тріо), фортепіанні твори («Альбом дитячих п'єс», три сонати, концертні п'єси різних жанрів, етюд², Концерт для фортепіано з оркестром, 1928–1937), вокальні та хорові твори. Та найвагомніше місце в його творчому доробку посідають твори для фортепіано.

Характеристика мовно-виражальних засобів

Основа творчості Косенка – широко культивованій мелодичний початок. Він присутній в усіх використаних ним жанрах яскравою, пластичною мелодикою, з безперечним впливом елементів народного мелосу, що має джерелами музичний стиль Миколи Лисенка.

Мелодична лінія композитора переважно наспівна, легко запам'ятовується. Виразні глибоко експресивні пісенні мелодії, разом з розвинутою фактурою, не лишають слухачів байдужими. Зокрема, такими є його романси «Вони стояли мовчки», «Колискова», «Сумний я», «Я ждав тебе», в яких відчутна глибока пісенна задушевність.

Твори композитора часто пов'язані з музично-поетичним словом, а їх смисл не раз вкорінений у матеріалі української народної творчості, її фольклорних джерелах.

Твори Косенка переважно мають чітко окреслену структуру, яка відповідає змістові композиції. Одним з прикладів такої сумісності є неокласичний цикл «11 етюдів у формі старовинних танців».

² Найяскравіше проявився талант композитора в мініатюрних жанрах – жанрах етюд, поеми, поеми-легенди, у вокальних творах.

Гармонічна мова камерних творів Косенка дуже вишукана, барвиста, тяжіє до пізньоромантичних засобів виражальності. Композитор завжди віднаходить тонку гармонічну барву, при цьому приділяючи фортепіанній фактурі провідну (після мелодики) функцію в музичному тексті. Автор нерідко почерпує ідеї оформлення фортепіанного супроводу з народнопісенних джерел.

Косенко – композитор-лірик. У своїх творах він намагається якнайдетальніше втілити душевні переживання людини через загальнодоступні образи, що легко читаються, наприклад, у жанрах фортепіанної мініатюри, до якої тяжів митець. У творах завжди відчувається продуманий музичний драматизм, рішучість, свобода. Разом з цим В.Косенко знаходить інші засоби музичної виразності у втіленні м'якості, сердечної, мрійливості, теплоти почуттів.

Отже, творчість Віктора Косенка займає вагоме місце в українській музичній спадщині і позначена глибоким душевним ліризмом, любов'ю до національного та спрямуванням до неокласичних тенденцій. Основний здобуток композитора полягає у стильовому поєднанні класико-романтичних засобів, елементів пізньоромантичної музичної мови з традиціями українського фольклору. В цьому він сягнув вищого професіоналізму, адже сам композитор був прекрасним виконавцем. Це надає підстави зіставляти його твори з творами світових композиторів.

У своїх творах композитор використовує широке коло музичних образів: від ніжних, мрійливих, до героїчних, піднесених і патетичних. Твори усіх жанрів позначені особливою експресією, щирим теплом, вишуканістю, романтичністю. Симфонічні твори мають поривчатовольові, широкі, наспівні теми, символізуючи впевненість у невідворотності нової перебудови світу («Героїчна увертюра» для симфонічного оркестру). Ніжністю, пристрасними мелодіями, юнацьким

оптимізмом, емоційною схвильованістю, пориванням до світлої мети сповнені вокальні композиції автора. Косенко гостро поставив в українській музиці ХХ ст. громадянську тему, зокрема в романсах на слова Павла Тичини. Серед них найвідоміший «На майдані», про який тепло відгукнувся поет.³

Серед численних фортепіанних творів Косенка добре відомим є цикл «11 етюдів у формі старовинних танців». Композитор не просто відтворює танці старовинної сюїти (Алеманду, Куранту, Жигу, Менует) зберігаючи особливості жанру, він наповнює їх українською народною пісенністю. В цьому проявився незабутній досвід «Сюїти у формі старовинних танців на основі народних пісень» М. Лисенка [9, с.15] Так, у плинну, граціозну мелодику Куранти В. Косенко майстерно вплітає інтонації, гармонічні та ладові барви, притаманні українському фольклору.

Окреме місце в творчості композитора посідає цикл «24 дитячі п'єси», написаний частково за спогадами з власного дитинства і частково під враженням дітей, що його оточували. Назви п'єс Косенкові іноді допомагали підібрати самі діти.⁴

1.2. Специфіка фортепіанної спадщини та її місце в українській музичній культурі

В. Косенко – видатний український композитор-піаніст та фортепіанний педагог. В його постаті Косенка поєднано унікальний ліричний талант, що розвивався у важких політичних умовах тієї складної

³ «Цікаво мені тут відзначити, з якою майстерністю Віктор Степанович відтворив у своїй музиці сяйво місяця над селом. І що чудесно відтворив одним лише музикальним штрихом. Це зроблено на самому кінці твору «На майдані», там, де навколо зажурених матерів пил спадає й замовкає річ (бо вже ж вечір), і ось раптом композитор на високу ноту виносить слово «ніч» — і тримає його там доти, аж поки голос співця не затихне зовсім. Ця висота звука на слові «ніч» показує, що хоча й усі вже з май-дану розійшлися, але ж місячне сяйво продовжує світити згори. Місяць світить над усім селом, і місяць угорі...» [18, с. 254].

⁴ Наприклад, №2 «За метеликом», №7 «Ранком у садочку», №8 «Не хочуть купити ведмедика», №9 «Купили ведмедика», №13 «В похід!».

епохи на зламі двох століть, у величезних ідеологічних розбіжностях і тяжінні композитора до різних культурних полюсів – модернізму (з його неокласичними тенденціями) – та соцреалізму, що нав'язувався номенклатурною верхівкою від партійного керівництва культурою. Він залишив неповторний слід в українській музичній культурі ХХ ст. поряд з такими видатними постатями як Я. Степовий, Б. Лятошинський, Л. Ревуцький, зайнявши свою нішу в історії як прекрасний музикант та композитор. Як людина, він дуже любив бачити людей щасливими, вільними, веселими, Був надзвичайним життєлюбом: скромним, тихим, надзвичайно працьовитим, закоханим у мистецтво [20].

Його любов до національного мистецтва, фольклору свідчать про сучасника, що глибоко був зацікавлений в рідній культурі, у віднайденні, збереженні її та популяризації національних культурних цінностей.

Як прекрасний виконавець-піаніст, В.Косенко, своїми авторськими концертами, намагався відродити в Україні післялисенкової доби культурні європейські традиції сольних концертів та поставити культурне просвітництво в різних українських містах і селах (палаці культури, клуби), виступаючи іноді перед не підготовленими слухачами, жертвуючи своїм здоров'ям.

Будучи хорошим викладачем, як чудовий піаніст Косенко надавав своїм студентам можливість виконувати твори як європейських, так і українських композиторів, разом зі своїми власними.

В інтерпретації В. Косенком творів світової класики перед студентською аудиторією поставала широка панорама історичного розвитку музики, її живого дихання. Це відчуття виникало завдяки неперевершеній грі Майстра, глибокому розумінню творів різних стильових епох, стилю виконуваного твору.

У своїй творчості Косенко показав велич української музичної спадщини як спадщини великого європейського народу, що має самобутні шляхи розвитку музичної культури, глибоко вкорінені в національній культурній традиції.

Фортепіанна творчість

Майже половина творів творчої спадщини композитора була написана для фортепіано (близько 88 творів для фортепіано, 7 камерно-інструментальних, близько 101 вокального твору (романси, пісні, хори, обробки народних пісень).

У свою чергу, потрібно згадати, що В. Косенко був чудовим піаністом, віртуозно володів грою за інструментом, вільно володів звуковою палітрою та виявляв у своїх творах тонкі барви улюбленого інструмента. Бездоганна гра композитора, чудове знання різних піаністичних прийомів та різних ефектів фортепіанного звучання мали беззаперечний вплив на створення різноманітної образної палітри його творів, високо поціновуваних українським фортепіанним мистецтвом. Твори В. Косенка мають не тільки ліричний зміст, сповнений багатством різних відтінків почуттів, а й драматичний характер.

Фортепіанна творчість займала особливе місце в його житті. Косенко у ХХ ст. високо підніс розвиток різних жанрів української фортепіанної музики, завдяки чому відбувся інтенсивний розвиток фортепіанної музики в наступні десятиліття [21, с.4]. У фортепіанних творах В.С.Косенка широко й різноманітно представлені майже всі малі інструментальні жанри і форми — від танцювальних до розгорнутих музичних поем.

У фортепіанній творчості композитора дослідники виділяють кілька періодів. Перший – ранній, до 1918 року. Це період «проб пера», перших творів. Крім цього, Віктор в дитячому віці пробує імпровізувати та виконувати з пам'яті твори інших композиторів. Так, одного разу,

побувавши на авторському концерті Рахманінова (1907), глибоко захоплений грою і музикою митця, 11-річний В. Косенко сів за інструмент та на слух записав попередньо почуту до-дієз мінорну прелюдію композитора [3, с.8]. Це підштовхнуло його й до компонування. Під час проживання у Варшаві В. Косенко пробує писати перші прелюдії: *gis-moll* 1909 р.; *op.1* та *op.2*, датовані 1910 та 1915 роками. Ще раніше були написані баркарола *H-dur* та вальс *Ges-dur* 1905 року.

Переїхавши в Петроград та навчаючись у консерваторії В.Косенко пише перші три поеми *op.5*, кілька прелюдій *op.1* та *op.2*, вальс *cis-moll* (1917), фантазію, мазурку *fis-moll op. 3* (1916). В цих творах є ліричні, ніжні, інтимні теми, і, водночас, теми-поривання до щастя, світлої мети.

Наступний період – десять років проживання у Житомирі (1919-1929) – вільного у творчому сенсі, необтяжливого в побутовому, поряд із дружиною, в колі родичів, друзів та однодумців. Він став вкрай плідними для творчої спадщини В. Косенка. Тут митець працює в музичній школі (зараз музичне училище ім. В. Косенка), веде активну виконавську діяльність. Це місто можна вважати другою батьківщиною Косенка. Саме у житомирський період творчості (1918–1929) сформувався талант композитора-виконавця.

Твори, написані з 1919 до 1924 років, сповнені романтичних почуттів, що навіяні коханням до дружини. Він присвятив їй мазурки, ноктюрни, менует, колискові. Мазурки, що позначені граціозно-ліричними та ніжно-сумними настроями, написані у чудовій фактурній цілісності.

У житомирський період було написано: «Три п'єси для фортепіано» (1921); «12 романтичних етюдів» (1922–1923); «Ноктюрн-фантазію» *cis-moll* (1919); «Дві поеми-легенди» (*e-moll, es-moll*, 1921); «Фантастичну поему» для фортепіано (1921); мазурки *Des-dur, cis-moll* (1920, 1922–1923); менует *e-moll* (1919); ноктюрн *cis-moll* (1919) для фортепіано, сонати для

фортепіано №1(1922), №2 (1924), №3 (1926-1929). Ці твори розкривають світ суто інтимних настроїв і почуттів: спокійно-меланхолійна зосередженість чергується тут з схвильованими, навіть бурхливими, драматично-трагедійними пориваннями [5, с.162].

Останній період – 1930-1938. На початку 1930, після гастрольного турне, В. Косенко вже працює в Музично-драматичному інституті ім. М. Лисенка (нині НМАУ ім. П.І. Чайковського). Проте він відчуває себе погано через хворобу нирок, яка підкосила його після концертів. Незважаючи на це, композитор не покидає композиторської праці, пише ще протягом останніх років твори для фортепіано: Чотири дитячі п'єси, «11 етюдів у формі старовинних танців» (1928–1930), ор.19; мелодії для дітей (4); 2 концертні вальси; збірник дитячих пісень для фортепіано та 24 дитячі п'єси, ор. 25.

Розділ 2.

Поєми-легенди ор. 12 в контексті фортепіанної творчості

В. Косенка

2.1 Жанр поеми-легенди в творчості композитора

Фортепіанна поема (франц. poème, грец. ποίημα, від ποίεο –роблю, творю) – це лірико-психологічна або лірико-драматична музична розповідь, викладена в одночастинній вільній формі, що має емоційно- насичений характер. Прообразом фортепіанної поеми був жанр симфонічної поеми – великого одночастинного програмного твору, створеного Ференцом Лістом.

Термін «поема» застосовується до невеликого за обсягом твору, в якому композитор бажає підкреслити нестандартність, особливу витонченість емоцій або її значущість, глибину чи палкість. Жанр поеми дозволяв композитору відійти від соціальних проблем того часу та заглибитись в коло особистих переживань. У цьому жанрі він почував себе вільним, адже сам був натурою інтровертного типу. Звідси й з'являється елегантна вдумливість, спогади і жаль за минулим, мрії про нездійсненне майбуття, поривання до ідеалу та повернення до сумної дійсності.

Жанр поеми у творчості Косенка – це музична оповідь, що дозволяє відтворити свої складні почуття, емоційні стани. Вони яскраво втілені завдяки підвищеній патетиці, емоційності та елементам епічності, широкій палітрі образів, серед яких основними є:

- героїчно вольові («Заклик», B-dur, op.5, №3),
- драматичні (es-moll, op.12, 1921),

- схвильовано-ліричні (h-moll, op.5, №1),
- тужливі, пристрасно-поривчасті («Бажання», cis-moll op.11, № 1).

Поєми В. Косенка різняться розмаїтими фактурними прийомами, мають широкий композиторський спектр життєствердної мелодики та різні колористичні накладання. Разом з тим, слух виділяє ламані мелодичні лінії, швидкоплинність розгортання сюжету, оформленого вибагливими ритмічними малюнками.

Поєми-легенди op.12 Косенка – це жанр, у якому присутні риси легендарної оповіді.

Легенда (*legende* – франц. *legenda*- лат.)— дослівно: “те, що має бути прочитано”, текст рекомендований для прочитання, розповідь. Легенда обов'язковою спрямована на вірогідність зображуваних подій, може бути побудована на фольклорному матеріалі, переказах. У переносному значенні легенда – це вигадана чи прикрашена розповідь [14, с.286].

Поєднання рис поеми з рисами легенди надало композиторові змогу додати деякі потрібні рамки для твору:

- позаяк легенди починаються з викладу змісту і закінчуються висновком, в них завжди є повчальний підсумок;
- сюжети складаються переважно з одного або кількох епізодів, що вписується в рамки поеми;
- композиційна і сюжетна неусталеність легенд – є вільною формою, що допомагає додати імпровізацію музичній оповіді-композиції.

Отже, поєднання музичної поеми з літературним жанром легенди приносить в музичне мистецтво новий та цікаво збалансований виклад музичної думки.

2.2 Композиційно-виконавський аналіз поем-легенд op. 12 та особливості їх виконавської інтерпретації

2.2.1 Поема-легенда e-moll, op.12

У 1915 році композитор створив три поеми: поему h-moll, поему F-dur і поему B-dur. Остання згодом отримала програмну назву «Заклик». У 1921 році В.С. Косенко знову звернувся до цього жанру – і створив поеми, op.11, а також дві поеми-легенди op.12.

У дослідженні виконавської сфери тих чи інших творів доцільно проаналізувати нотний текст, що надасть змогу зробити узагальнюючі висновки про *стиль їх виконання*. Також потрібно враховувати той факт, що на різні виконавські рішення впливають деякі чинники. Зокрема, перший з них впливає опосередковано, це – характер композитора, особливості епохи, в яку він творив, духовний світ особистості. Інший – це сам музичний текст, де вказані різні відтінки, засоби музичної виразності та ремарки композитора щодо характеру виконання. У складному синтезі двох складових виникає та чи інша виконавська інтерпретація [13, с.30-38].

Перша поема-легенда op.12 e-moll присвячена Ангеліні Косенко – дружині композитора.

При першому слуховому ознайомленні з твором (внутрішнім слухом), вже виникає певний проєкт фактури, асоціації з деякими образами, що накладаються на графічний образ, наданий нотним текстом. Тому перше, що ми бачимо в поемі-легенді e-moll – мрійливий образ, який виникає з перших тактів (початкові 7 тактів), який підкреслює ремарка *con afflizione* (сумно, скорботно).

Con afflizione

Це суто інтимні переживання, схожі з такими, як у поемі «Бажання», ор.11, №1.

Перші 7 тактів написані з особливим трепетом, у формі розповіді, яку окреслює сама назва твору – легенда. Мелодія в перших 2-х тактів звучить дуже вільно, без обтяжень, легко. Музичну схвильованість підкреслюють:

- тріолі в правій руці, основною ритмічною формулою яких є восьма+восьма з крапкою +шістнадцятка;

-хроматизми;

-подальший секвенційний розвиток інтонаційного зерна (перші 2т.) в 3–7-му тактах.

Наступна тема більш поривчаста тт. 8-15.

The image displays a musical score for piano, consisting of two systems. The first system is labeled "Секвенція" (Sequence) and contains two measures. The second system is divided into two parts, labeled "1" and "2", each containing two measures. The music is in G major and 4/4 time. The first system shows a sequence of chords and melodic lines. The second system continues the sequence, with dynamic markings "mf" and "cresc." in the second part.

Вона, поступово підіймаючись вгору до вершини в 24т., розвивається секвенційними ходами 2т.+2т.| + 3т.+3т.| 1т.+1т.+1т. Перші дві секвенції (12-21тт.) складаються з 2 елементів:

- 1) ритмічна формула – вісімка з крапкою+ шістнадцятка +вісімка;
- 2) хроматичний хід.

Друга секвенція (16-21тт.) має хвилеподібне октавне дублювання мелодії, що надає звучанню широкого нового дихання, руху вперед. Третя секвенція складається з 3х тактів, і в 24 такті досягає найвищого акорду (ля#, мі, фа#, ля#). Фактура складається з акордів, що стискають та прискорюють рух вгору. Застосування секвенцій є досить важливим для створення напруженого музичного вислову та виявлення його імпульсивних якостей.

The image shows a musical score for piano, consisting of three systems of music. The first system is labeled '1 Секвенції' and '2'. The second system is labeled '1' and '2'. The third system is labeled '2', '3 rit.', and 'a tempo'. Dynamics include *f*, *ff*, and *fff*. There are also markings for 'rit.' and 'a tempo'. The score is written in a key signature of one sharp (F#) and a common time signature (C). The music features complex harmonic structures and dynamic contrasts.

Широке використання секвенцій у творах композитора вказує на тяжіння у творчості до романтичної стилістики. Секвенції допомагають урізноманітнити образ ладогармонічними і регістровими барвами, також вони виступають засобом посилення інтонаційної формули кількісно.

Друга тема повністю досягає високої емоційної напруги, динаміка поступово рухається від *mf* до *fff*, ускладнюючись фактурним викладом. Це перша і найвища кульмінація поеми, що так само поступово далі йтиме на спад.

Кульмінація підводить до першої теми, яка незмінно звучить у тональності e-moll, є не зміненою за будовою, але тепер з широкою октавною позицією мелодії (25–31тт.).

Прозвучавши в повний голос, перша тема ніби не зазнає розвитку, починає повторюватися одним і тим самим відрізком з перших чотирьох тактів. Поступово стихаючи і блукаючи різними тональностями (32-41тт.) вона знову приходить до свого повтору, але вже у динамічному відтінку *p* (42-51тт.). В.С.Косенко дуже правдиво відображає та передає тут, насправді, справжні почуття і емоції людини: після вибуху почуттів, людська натура вже не бачить нічого схожого на те, що було раніше, усі речі набирають зовсім іншої, навіть з філософської сторони, реальності. Так і тут, тема знову, в кінці, звучить в характері легенди, описуючи те, що вже відбулося. Вона змінює своє фактурне забарвлення та тихо, обриваючи розвиток 32–41тт., звучить в дусі епілогу, поступово стихаючи від *mf* до *pp* (останні 6 тактів).

Схема твору є такою:

7т. | 8т. + 9т. | 7т. | 10т. | 10т.
 (D-T) H-e | H-e, Cis-fis+h-секвен.(до D в h-moll)|(D-T) H-e | a,h,cis|(D-T) H-e.

2.2.2 Поема-легенда *es-moll*, *op.12*

Відкривається дана поема ремаркою «*drammatico*», проте вже в перших 11-ти тактах цій позначці цілком суперечать динамічні відтінки – *p*, *mf*, *p*. Композитор ніби «сковує» виконавця, намагаючись приховати за динамікою всі почуття, та не дозволяючи «видати» одразу весь зміст поеми.

Drammatico

Завдяки фактурі, що має широкий, октавний виклад, вимальовується образ, сповнений рішучості та сили. Проте він має деяку суголосність з неясково вираженим пафосом. В 1-2-му та 5-6-му тактах звучить основна інтонація, викладена у правій руці, в октавному викладі, що є за характером жалісною, зітхаючою, наспівною. Далі ця інтонація переростає в деяке стисле пафосне розв'язання у тактах 7-10, де змінюється розмір (з 4/4 на 3/4), що підводить до *agitato* (схвильовано). 11-й такт є розширеною зв'язкою на 4/4 до наступної теми. З'являється схвильована тема, побудована на початковій інтонації. Хвилювання і рух вперед надають їй поділ на дрібніші тривалості в хвилеподібному русі правої і лівої рук. В тактах 18-19 та 20-21 (розмір 3/4) композитор використовує повтор, що свідчить про деяку недомовленість чи намагання щось прояснити, що як і в житті людини не завжди виходить з першого разу. 22 такт знову є зв'язкою та «розширенням» розміру на 4/4. У тактах 23-27 – відбувається перший підхід до *ff*. Тема починає звучати в акордовому викладі, але обривається на низхідних пасажах наступних тактів та «розсіюється» в тактах 26-27 на *ff*. від 28 такту раптово в динаміці *p* з'являється легка ніжна, мрійлива тема:

Вона займає невеликий розділ з 11 тактів та має 5 інтонаційно-тематичних проведень, де за третім проведенням досягає акордового викладу на *f* та повертається в 2-х останніх у динаміці *p*. Після 38 т. – зв’язки, – звучить поривчата тема, що стиснена до розміру 2/4 тт. 39-46. 47т. – зв’язка в розмірі 4/4 на *f*, що приводить до початку найвищої кульмінації всього твору – *fff*. Тут звучить початкова інтонаційна тема початку твору, ускладнена тріольними квінто-секстольними та октавними пасажами в лівій руці. В правій руці головні інтонації також заповнені тріолями, що тримають емоційну напругу між довгими тривалостями. Уся кульмінація за змістом відповідає першій частинці твору 1–11тт., тільки має ускладнену фактуру, що насичуючись акордовим ускладненням, веде до досягнення найвищих звуків твору – b^3 та ges^3 у правій руці:

The image displays a musical score for piano, consisting of three systems of music. The first system begins with a red 'V' above the staff, followed by a 'fff' dynamic marking and a 'marcato' instruction. The second system includes a triplet of notes in the right hand. The third system shows various chordal textures and dynamics, including a 'bb' marking in the left hand.

Кульмінація приводить до 64 такту, в якому різка зміна динаміки на *p* і не впевнене звучання інтонації, яка не має розв'язання-висновку, нагадує запитання без відповіді.

Після цього звучить так званий епілог – кода з 18 тт. на постійній динаміці *p* в темпі *Lento*. Мелодія перенесена у високий регістр 2-ї і 3-ї октав, не маючи фактурних обтяжень, звучить дуже віддалено, ніжно, і нагадує звучання музичної скриньки, що відносить у минуле, віддаляючи попередні драматичні розділи, як далекий спогад.

У цій поемі Косенко висвітлює суб'єктивне осмислення трагічного, що є близьким до життєвого прототипу.

Можна помітити, що обидві поеми-легенди дещо подібні в русі загальної інтонаційної основи. Основою є інтонація, яка служить головною

ланкою секвенції теми поеми e-moll в другому реченні. В поемі es-moll ця інтонація є іншою, вона стає тематичним зерном і разом з тим лейтінтонацією твору.

Схема твору:

6т. + 5т. | 6т. + 5т. | 5т. | 11т. | 7т. | 6т. + 5т. + 2т. | 5т. + 1т. | 18т.

А В А1 В1 А2 D E А3 В2 зв. А2 зв. F

Особливості інтерпретацій 2 поем-легенд, ор.12 різними виконавцями

Обидва фортепіанні твори Косенка потребують якісного виконання, хорошої піаністичної технічної бази виконавця. Інакше твори звучать не цікаво, знецінюється весь зміст, ідея твору.

Твори Косенка були дуже популярними у 20-30 роках ХХ ст.. Композитор багато концертував і в його репертуар також входили власні твори, проте у 1935 році ці твори раптово вилучають з продажу та з концертних програм. Тоді Косенко вирішив, що його заарештують, і втомившись від очікувань, сам прийшов до НКВС. Він не був заарештований (після цього прожив уже недовго до 1938р.), але твори композитора лишилися у забутті.

Одним з найперших просвітників творчості Косенка після його смерті був **Павло Батюшков** (справжнє прізвище **Вахман**).

Навчався у Таллінні. У воєнні роки, перебуваючи у Кіровській області знайомиться з прийомною дочкою В.Косенка Іриною Канепп, яка взяла Павла у свою сім'ю як сироту. Закінчив Нижньогородську консерваторію у 1956 році у композитора Ейгеса. З 1956 року у Києві, з 1959 викладав у Київській консерваторії.

Репертуар П.В.Батюшкова охоплював твори Л. ван Бетховена, Ф.Шуберта, Ф.Ліста, Ф.Шопена, П.Чайковського. У його виконанні звучала музика М. Лисенка, Л. Ревуцького, Я. Степового, Л. Яначека та ін.. Але

найбільше піаніст захоплювався творчістю В. С. Косенка, він був її постійним, невтомним інтерпретатором.

Об'єктом дослідження виконавської інтерпретації є аудіозапис виконання обох поем-легенд ор.12 П. Батюшковим.

В його інтерпретації твори звучать дуже цікаво і якісно. Всі динамічні відтінки виконано дуже точно. Темпи обох творів «не затягнуті», зі стремлінням руху вперед і, водночас, без порушення змістовності музичного висловлювання. Піаніст логічно розвиває музичний матеріал, демонструє виразність у інтонуванні. Усі ремарки композитора стосовно характеру образів передано дуже влучно. Правильно підібрана педалізація надає звучанню усі потрібні звукові барви фактури. Його інтерпретація дуже природня та експресивна, але водночас є стриманою.

Сучасними виконавцями поем-легенд ор.12 В.С.Косенка є Віоліна Петриченко, американський піаніст Тімоті Хофт та Антоній Барішевський.

Віоліна Петриченко- українська піаністка, лауреат міжнародних конкурсів. Піаністка проживає в м. Кельн, має приватний клас, також активно концертує в Україні та Європі, записує на компакт-диски власне виконання творів різних композиторів, зокрема і українських.

Об'єктом дослідження виконавської інтерпретації є аудіозапис виконання обох поем-легенд ор.12 В. Петриченко.

В інтерпретації Петриченко поеми звучать дуже ліричними, наспівними, невимушеними. Кожній інтонації піаністка надає певний емоційний зміст. В своєму виконанні вона «згладжує» тематичні проведення між собою, не роблячи довгих цезур між закінченнями фраз. Найяскравіші відтінки в кульмінації починаючи від *f* і до *fff* не звучать відкритим звуком (поема-легенда e-moll). Вони більше відносяться до пастельної виконавської палітри. Темп в обох поемах-легендах підпорядковується мелодизму тем. Загалом інтерпретація твору є цікавою та якісною.

Тімоті Хофт (Timothy Hoft) - професор Університету Невади в Лас-Вегасі, де він викладає сольне та спільне фортепіано. Піаніст унікальної універсальності. Має дебютний компакт-диск *Reflections on Ukrainian Piano Music Vol.* Хофт виступав як соліст і камерний музикант у концертних залах України, Росії, Польщі, Франції, Італії, Чехії, Англії, Шотландії та США, включаючи концертний зал Вайля Карнегі-хол та ін.

Об'єктом дослідження виконавської інтерпретації є аудіозапис виконання поеми-легенди *e-moll, op.12*.

Перше проведення теми звучить дуже віддалено, навіть з елементами простоти. Далі виконавець робить постійне акцентування на восьмій з крапкою ноті. В кульмінаційній зоні відчувається деяка статичність: немає ні пришвидшення, ні сповільнення; немає сильно вираженого емоційного драматизму (хоча динамічні відтінки наближені до точних). Загальний темповий рух підпорядкований музичному висловлюванню.

Антоній Барішевський - український піаніст, лауреат понад 20-ти національних та міжнародних конкурсів. Закінчив Національну музичну академію України ім. Чайковського (клас заслуженого артиста України, професора Валерія Козлова) та Нормальну школу музики імені Альфреда Корто (клас Мар'яна Рибицького) в Парижі.

Об'єктом дослідження виконавської інтерпретації є відеозапис виконання поеми-легенди *e-moll, op.12*, записаний 24 квітня 2022р. (у воєнний час для України) у Львівській національній філармонії.

Вже з перших тактів виконання твору відчувається глибоке споглядальне переосмислення змісту поеми-легенди. На перший план виходить драматична лінія, що проявляється у кожній фразі, яку проводить виконавець. Кульмінація твору досягає надзвичайної напруги виконання. Після секвенційних підходів, перед початком останнього повтору теми, виконавець робить велике сповільнення для переходу на відтінок *p*. В кінці

твору (4т. з кінця), піаніст змінює динамічний відтінок *p* на *mf*, при цьому акцентуючи ноту соль#, надаючи цим твору нового трактування в плані художнього образу.

Висновки

В результаті проведеного дослідження я прийшла до таких висновків.

Віктор Косенко –корифей української фортепіанної музики ХХст, твори якого потрапили під заборону виконання в 30х рр. внаслідок утвердження соціалістичного режиму, події чого вплинули на передчасну смерть митця.

Косенко є продовжувачем традицій М.Лисенка у фортепіанній творчості, зокрема у різних жанрах мініатюри (наприклад у вальсах, романсах, мазурках, сюїтних циклах). Також твори Косенка зазнали впливів пізньоромантичних та неокласичних тенденцій.

Творчість композитора можна поділити на 2 періоди: 1й- ранній, де 1919р. - становлення творчого стилю митця; 2й - кінець 20-х -30-ті рр.. Поєми-легенди ор.12 були створені в 1921р. - на початку найбільш плідного житомирського періоду. Поєма-легенда стала синтезом двох пізньоромантичних жанрів, таким чином надавши поемним образам рис епічності.

Проаналізувавши композиційний матеріал обох поєм-легенд ор.12, виявлено подібність в обох поємах використання проведень лейтінтонації протягом усього твору. Обидві поєми-легенди мають близьку драматургічну образно-художню сферу. Структура поєм-легенд є вільною, що побудована на основі тричастинної форми з кодою. Використання жанру поєми дозволило композитору втілити всі свої складні почуття та душевні переживання.

Виконавсько- інтерпретаційний аналіз поєм-легенд ор.12 показав, що тип піаністичної виразності бере свій початок від Рубінштейна, Чайковського, Рахманінова, (дещо Скрябіна, Шопена, Ліста) ін., що полягає у використанні певної подібності у поєднанні виразної мелодизації з експресивними елементами, а також у передачі душевного стану: порив енергії та намагання зупинити швидкоплинний час.

Аналіз виконання поєм-легенд ор.13 довів, що кожна виконавська інтерпретація є цілком унікальною, своєрідною. Об'єднуючими рисами в

усіх виконаннях може бути загальний сумний характер, глибоко проінтонована мелодика твору, знання змісту викладу та динамічний розрахунок.

Твори Косенка на сьогодні є погано вивчені та маловиконувані. Піаністи, що включають твори композитора у свій репертуар, мають володіти надзвичайною майстерністю виконання та віртуозною технікою для передачі точного художньо-звукового образу, а також ґрунтовними знаннями в різних стильових напрямках, включаючи загальне розуміння епохи, в якій жив і творив композитор.

Список використаних джерел

1. Барвінський В. Віктор Косенко. Українська музика, 1939. № 1

2. Віктор Степанович Косенко: погляд з 90-х рр. Київ. 1997. 60 с.
3. В.С. Косенко у спогадах сучасників. упоряд.: А.В. Косенко. Київ : Музична Україна, 1967. 179 с.
4. В.С. Косенко. Спогади. Листи. Вид. 2-ге, доп. /упоряд. А.В. Косенко. Київ: Музична Україна, 1975. 295 с.
5. Даценко В. П. Значення житомирського періоду творчості В. Косенка для творчого майстра. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : науковий журнал. 2020. № 4. С. 160–164.
6. Даценко В. П. Характеристика фортепіанних творів В. Косенка житомирського періоду роботи майстра. *Мистецтвознавчі записки: зб. наук. праць*. 2020. Вип. 38. С. 143–148.
7. Довженко В. В. С.Косенко. Київ : Мистецтво, 1951. 125 с.
8. Довженко В. Фольклорні мотиви у творчості В. С. Косенка. *Народна творчість і етнографія*. № 1. 1967. 127 с.
9. Зінків І. «Укараїнська сюїта» Миколи Лисенка та її традиції в українській бандурній творчості. *Українська музика*. 2012. С. 11-20.
10. Іванова О.А. Архів В. С. Косенка (1896–1938) у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського : біографічне дослідження; науковий каталог. ред. кол.: О.П. Степченко (голова) та ін. Київ, 2019. 196 с.
11. Історія української музики : в 6 т. . редкол.: М. М. Гордійчук (голова); АН УРСР, Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Т. Рильського. Т.4. Київ : Наук. думка, 1917-1941. авт. тому: М. В. Беляєва, Т. П. Булат, Ю. П. Булка та ін.; редкол. тому: Л. О. Пархоменко (відп. ред.) та ін.. 1992. 613 с.
12. Кашкадамова Н. Історія фортеп'янного мистецтва ХІХ сторіччя: Підручник. Тернопіль: АСТОН, 2006. 608 с.

13. Кучма Н.А. Звуковий образ світу як основа музичного мислення. *Втілення звукового образу фортепіано в циклах етюдів композиторів XIX – XX століть*: дисерт. кандидат мистецтвозн., доктор філософії. ХНУМ ім. І.П.Котляревського. Харків, 2021. С. 30–38.
14. Лексикон загального та порівняльного літературознавства. *Легенда*. головний ред. А. Волков. Чернівці: Золоті литаври, 2001. С. 286-287.
15. Олійник О. Косенко. Київ : Муз. Україна, 1989. 60 с.
16. Олійник О. В. Косенко. Популярний нарис. Київ : Музична Україна, 1989. 62 с.
17. Олійник О. С. Фортепіанна творчість В. С. Косенка. Київ : Наукова думка, 1977. 150 с.
18. Тичина П. Г. Про мистецтво і літературу. Збірник / Упорядкування, вступ, стаття та приміт. Л. М. Коваленка.— Київ : Мистецтво, 1981. 286 с.
19. Свірідовська Л. М. Еволюція жанрів фортепіанної музики В. Косенка. *Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки*: зб. наук. пр. / Запоріз. нац. ун-т. Запоріжжя: Вид-во ЗНУ, 2015. № 1. С. 21–26.
20. Слободенюк О. У Житомирі упродовж тижня відзначають 125-річчя з дня народження композитора Віктора Косенка. Інтернет-стаття, 24 листопада 2021 [URL: <https://suspilne.media/amp/183441-u-zitomiri-uprodovz-tizna-vidznacaut-125-ricca-z-dna-narodzenna-kompozitora-viktora-kosenka/>, дата звернення 02.06.2022).]
21. Фільц Б. Фортепіанна творчість В. Косенка. Київ : Мистецтво, 1965.
22. List of works by composer V.S.Kosenko (PDF). Waltercosand.com. [URL: http://waltercosand.com/CosandScores/Composers%20E-K/Kosenko,%20Viktor%20Stepanovich/Kosenko-full_works_list.pdf (дата звернення 12.05.2022).]

23. 2 Poèmes-Legends, Op.12 (Kosenko, Viktor). Editor Pavel Batyushkov
Pub. Info. Вибрані твори для фортепіано. Київ: Musytschna Ukraina,
1986. [URL:
[https://s9.imslp.org/files/imglnks/usimg/3/3e/IMSLP343337-
PMLP553937-kosenko-op12.pdf](https://s9.imslp.org/files/imglnks/usimg/3/3e/IMSLP343337-PMLP553937-kosenko-op12.pdf) (дата останнього звернення
24.04.2022).]